

Pozorování a tázání v kvalitativním výzkumu

Religionistika v kontextu společenských věd
30. 4. 2009

Michaela Ondrašínová

Diskuse k četbě - rozhovory

Co lze zjistit prostřednictvím techniky kvalitativního rozhovoru? K jakým informacím získáte přístup?

Navrhněte téma nebo výzkumnou otázku, k jejímuž řešení je vhodný:

- 1) narativní rozhovor
- 2) episodický rozhovor
- 3) metoda ohniskové skupiny (focus group)
- 4) polo-strukturovaný rozhovor
- 5) strukturovaný rozhovor

Charakter dat z rozhovorů

Problematické otázky:

- Jaký je vztah mezi výpovědí respondenta a realitou, kterou popisuje?
- Jakou roli hraje výzkumník?

Různé odpovědi podle teoretického zaměření badatele (paradigmatu výzkumu)

- Pozitivismus
- Sociální konstruktivismus (interakcionismus, etnometodologie)

Charakter dat z rozhovorů - pozitivismus

- Data z rozhovorů poskytují přístup k faktům (o chování, postojích, událostech, aj.), které jsou popisovány
- Důležité hledisko: korespondence s realitou, která existuje mimo rozhovor
- Správnými technikami dotazování je možné získat pravdivý obraz stavu věcí
- Eliminace nepravdivých výpovědí prostřednictvím komparace s jinými rozhovory
- Snaha o takový design výzkumu, který minimalizuje vliv vnějších podmínek (kontextu rozhovoru) i vliv výzkumníka na respondenta – snaha o objektivitu a neutralitu
- Standardizované, strukturované rozhovory; flexibilita je překážkou srovnatelnosti

Charakter dat z rozhovorů - konstruktivismus

- Lidé aktivně tvoří sociální realitu
- Rozhovor je sociální událostí/interakcí výzkumníka s respondentem, v níž jsou aktivní obě strany
- Výzkumník nabízí deifinici situace, respondent ji potvrzuje nebo jí vzdoruje
- Nestrukturované rozhovory s otevřenými otázkami – snaha zjistit způsoby, jakými jedinci definují svět (ovšem i to neodstraní mocenský vliv výzkumníka)
- Do analýzy zahrnut vliv kontextu a vliv výzkumníka – objasnění základních rysů sociální interakce
- Rozhovor jako kulturně určovaný narativ, u něhož nejde o otázku, nakolik odpovídá "vnější realitě"

Výzkum prostřednictvím rozhovorů – tvorba otázek

- Předem zvážit délku rozhovoru a přizpůsobit jí formy otázek
- Vytvořit si plán otázek, ale uchovat si nezávislost na tomto plánu
- Způsob kladení otázek důležitý, vliv na respondentovu odpověď
- Výhoda – znalost slovníku respondenta
- Neklást několik otázek najednou
- Možno využít simulační otázky - podpora vyprávění
- Před rozhovorem zkontrolovat techniku (diktafon)

Výzkum prostřednictvím rozhovorů

- Kontaktování respondentů – navázání vztahů v terénu; využití osobních kontaktů & snow-ball techniky
- Představení výzkumu i sebe samého – důležité!
- Získání informovaného souhlasu
- Významná role první otázky (hlavně u narativních, biografických rozhovorů)
- Nepodceňovat závěr rozhovoru – prostor pro respondentovy komentáře, shrnutí, pocity, apod.
- Aktivní naslouchání – nezbytná schopnost
- Problém řízení rozhovoru – jak reagovat na "rozvleklé odpovědi, nepodstatné poznámky" (Hendl); přerušení odpovědi, která "míjí zamýšlený záměr tazatele" (Hendl) – to, co se jeví na začátku jako nepodstatné, se může při analýze stát významným

Diskuse k četbě - pozorování

- Jaký typ dat můžete získat pozorováním? Jsou důvěryhodnější a přesnější než data z rozhovorů?
- Jaká je role výzkumníka při zúčastněném a nezúčastněném pozorování? Jaké problémy a otázky musí výzkumník řešit při zúčastněném a nezúčastněném pozorování?
- Co vše budete sledovat při pozorování? Co bude obsaženo ve vašich terénních poznámkách?

Typy pozorování

- Nezúčastněné pozorování (viz Hendl) – snaha o odstup a neutrální přístup, snaha eliminovat "rušivé" působení badatele; postupné zpřesňování cíle pozorování (popisné, zaměřené, selektivní)
- Zúčastněné pozorování – přímé zapojení výzkumníka, zahrnuje také neformální rozhovory, reflexi vlastních zkušeností
- Etický problém "úplného participanta"/"skrytého pozorování"
- Získávání klíčových informátorů – reflexe jejich postavení ve skupině
- Reflexe množství rolí, které výzkumník sehrává

Terénní poznámky

- Důležitý podklad pozdější analýzy
- Vyhотовit nejlépe hned na místě, resp. co nejdříve, v nouzi použít diktafon
- Většinou nutné vyhotovit další verzi terénních poznámek
- Velmi komplexní – nejde jen o čistý popis, ale i o první reflexe a interpretace výzkumníka
- V praxi nelze zapsat vše, vliv výzkumné otázky